

Emlékek gyermekkoromból

A havazás hirtelen jött, még mielőtt az ősz eltávozhatót volna, és egészen új, nem is sejtett csillogással s valami kétértelmű varázssal vonta be a november végi napokat. Bolyongtam a parkokban és nem tudtam betelni a látvánnyal: az ágakon még ott voltak a légiesen aranyló levelek, amelyeken súlyosan, fehéren, bizonytalan egyensúllyal ült meg a hó. Úgy rendeztem a dolgaimat, hogy napokig csak délutáni váltásba legyek beosztva, s így volt időm a szabad délelőttökön háborítatlanul kószálni. A szemlélődés, mint mindig, túlaradó boldogsággal töltött el, olyannyira, hogy képes lettem volna órákig mozdulatlanul bámulni valamit, abban a meggyőződésben — bár ilyenkor (vagy talán éppen azért) semmi sem jutott eszembe —, hogy sohasem voltam közelebb a dolgok lényegének megértéséhez, mint a gondolatlan-ságnak azokban a perceiben.

Egyik-másik ösvény olyan fehéren csillogott, hogy valósággal útját állta a tekintetnek és semmivé foszlatta a formákat. Eltűntek az árnyékok, aminek következtében a tárgyak elvesztették megfogható valójukat, s csak a fehérség uralt mindent, természetellenes biztonsággal. Helyenként mintha titkos megállapodást kötött volna a két évszak, a levelek boltozata nem engedte földre hullni a havat s az úgy függött a fák koronájának magasságában, mint valami láthatatlan diadalív a még érintetlen ősz feje fölött. De ilyen szép csak az első két nap volt. Utána felszabadították az utakat a hótól, azaz visszajuttatták őket lucskos-sáros nyomorúságuk előbbi állapotába, a parkok hótakaróját pedig megszentségtelenítette vékony lepedékével a korom. Munkába menet és jövet is mindig áthaladtam a város középpontjában elterülő híres parkon, ahol az ágakon egyre hervatagabbá vált a fehérség, s az jutott eszembe, hogy kint a mezőn, túl az utcákon és a házakon, vagy talán már a kültelteken is, tehát ott, ahol az utcák és a házak még nem olyan erősek, nem olyan hatalmaskodóak, a hó még biztosan friss, a levegőnek pedig olyan lehet az illata, mint a frissen mosott és szárítókötélre fagyott ruhának. Ezért örvendtem, amikor megtudtam, hogy egyik kollégám helyett ki kell mennem a repülőtér közelében levő távoli raktárba, átvenni egy szállítmány könyvet a könyvtárunk számára. Az út nem volt több 10—12 kilométernél, én mégis úgy örvendtem neki, mint egy kalandnak, pedig nem is sejtettem, hogy igazi kalandban leszek részem. Olyasfajta lázas türelmetlenség kerített hatalmába, mint gyermekkoromban utazás küszöbén. Egy tehertaxival indultam útnak, amilyennel a kenyeret hordják ki az üzletekbe — ezek a kiskocsik a maguk megmagyarázhatatlan zártságával mindig különösnek, titokzatosnak tünnek számomra — és már az úton, amint a sofőr mellett ülve a város ismert részein át a nagy sporttelepek felé haladtunk, az volt az érzésem, hogy egy más világba lépek, egy másik vonalra, amely egyelőre párhuzamos azzal, amelyen eddig jártam, de elég a legcsekélyebb eltérés, a pályaszög legkisebb megváltoztatása, és katasztrofálisan, talán visszavonhatatlanul eltávolodom tőle.

Így is történt. A hídon túl a gépkocsi jobbra fordult és a parkot átszelő nemzetközi műútról befordult egy réges-régi külvárosi negyedbe, amelyet nem csak hogy nem ismertem, de el sem tudtam volna képzelni. Nem azért éreztem elképzelhetetlennek, mert sáros volt és nyomorúságos, hanem mert ennek az itteni nyomornak semmi köze nem volt a mához; a házak ki tudja, mióta álltak így, összetákoltan, hősies elszánással az időt, a kertekben vén fák meredeztek, s az egész elesettségnak megvolt a maga patinája, varázsa. Különben a fák közül egy-egy nagyobb polgárház teteje is előtűnt, de azok cirádás falait és hivalkodását is nevetéssé tette az idő.

Eredeti elképzelésemben azonban csalódnom kellett. A hó, amely az előző napokban olyan fékevesztetten omlott, már itt, ezeken az udvarokon és háztetőkön is szennyesedni kezdett s meghunyászkodva olvadt a járművek kerekei és a lábnyomok

alatt. Tűnő fehérsége inkább kihangsúlyozta, mint eltakarta a közömbös kivénhedtség mindenfelé látható jeleit. Nyáron és különösen ősz elején bizonyára rendkívüli szépségeket kínált ez a növényzetbe-földbe belevesző táj, de most a hótól lucskos ágak épp csak hogy súrolták a vedlett falakat s a foszló kátránypapírral fedett raktárépületeket.

A könyvraktár egy irdatlan nagy udvarban állott, ahol más évszakokban a fák ágaiig kapaszkodó sűrű gyomerdő uralkodhatott. A kerítések mentén, a hóba roskadt virágaikkal, buja krizanténbokrok figyelmeztettek arra, hogy még ősz van. Valahonnan egy kutyát riasztottam fel, annak bundája is a hó színére emlékeztetett: valaha fehér volt, most sáros és öregesen sárguló, ugatásában pedig legalább annyi volt az ijedtség, mint a düh. A raktár hosszú, valószínűtlen épület volt, amelyet még sohasem láttam. Földszintjéből csak a két végén emelkedett ki egy-egy fatákolmány, ahová védőkorláttal ellátott nyikorgó falépcsőn lehetett feljutni. A földszinten a falakba vágott jókora ablakok a nedvességtől megfeketedett deszkával voltak beszegezve, néhány szabálytalan méretű és szükségtelennek látszó rozsdás vasajtó szárnyait pedig vastos keresztpántok s háború előtti óriási lakatok tartották fogva. Fent, majdnem az eresz alatt, kékre festett pléhtábla adta tudtul, hogy ez az épület könyvraktár, csakhogy épp ez a néhány szó és a hivatalnév adta meg ennek a hosszú épületnek a teljes abszurditását, mert mindennek látszott — kísértetszállásnak, rablótanyának, legendás gyilkosság színhelyének —, csak épp egy intézmény hivatali helyiségének nem. A hely amúgy is természetellenes atmoszféráját még teljesebbé tette az, hogy amikor körbejártam az épületet, hogy bár egy élő lelket találjak, s félrehajtottam a falakra nőtt, sőt felkapaszkodott ágakat, a hóban, félig földbe süppedve meglepetéssel fedeztem fel egy csomó eldobált, lepattant zománcú edényt, aranyozott szélű tányércserépet, rozsdás pléhvödöröt, üres literes és lekváros üveget — némelyiket földdel tele, némelyiket sárosan —, amelyek mintegy tanúsították, hogy itt valahol háztartásnak, lakásnak, családnak kell lennie.

De család sehol nem volt. Amint a házat megkerültem, a furcsa emeletre vezető falépcső alatt egy ajtóra bukkantam. Üvegét egymást követő nyarak légnyemzedékei pettyezték homályosra, belülről pedig egy pillangómintásan horgolt függöny takarta, zsíros szennyfolttal a kilincs környékén. Az ajtón túl keskeny, szűk előszoba derengett, túlsó végében egy asztalon a gáztűzhely, rajta nagy, gőzölgő ruhafőző fazék. Jó erősen kopogtattam, annyira, hogy a másik szobába is behallatszhatott, amelyet ott sejtettem balról, de az egyetlen életjelt a fazékban fővő víz adta, amely élőlényre emlékeztető nyögésekkel tört fel a ruhák közül. Lenyomtam a kilincset, de alig értem az ajtóhoz, az egészen a falig hátracsapódott s tömény lúgszagú gőz tódult szembe velem.

Beléptem, kopogtam a második ajtón is, de onnan sem jött semmi válasz. Itt is lenyomtam a kilincset. Már nem reméltem, hogy valakit is találok, de elhatároztam, hogy egyetlen lehetőséget sem hagyok ki. Ez a második ajtó is ugyanolyan könnyen nyílt, de valami képtelen állati nyivákolást hallatva fordult a sarkában, aztán bizonyára egy, a háta mögé állított bútordarabnak ütközve hirtelen megállt. A nyílás így is elég volt ahhoz, hogy beléssak a keskeny, alacsony mennyezetű szobába, amely tele volt mindenféle, a leomlásig egymásra zsúfolt ócska holmival, az öregség, nyomorúság és évtizedes szellőztelenség áporodott levegőjét árasztva magából. Először egy ágyat pillantottam meg, s szürkés, gyűrött huzatán egy elképzelhetetlenül sovány macskát, amely gonosz szemmel, felpúposodott háttal meredt rám, aztán egy rongyolt csipketerítővel letakart asztalt, amelyen szürrealistákat is megszégyenítő összevisszaságban állott egy váza („Emlék Călimăneștiről”), benne porlepte, színehagyott szalmavirág, egy lábas valami meghatározhatatlan ételmaradékkal, egy száraz kenyérsarok, egy csomag legolcsóbb fajta *Plugar* cigaretta, egy karika fekete cérna merőlegesen beledöfött tűvel, amelybe azonban fehér gyapjuszál volt befűzve, egy csontfésű, egy ruhakefe, egy újság. Az ajtó háta mögött a szobának szinte egy negyedét elfoglaló, aránytalanul nagy fotel, meghatározhatatlan színűre kopott huzattal, amely alól itt-ott a rugók is előmeredeztek, megrakva teljes összevisszaságban min-

denféle gyűrött ruhadarabbal, ócska pokróccal, odébb pedig az egész maradék falat betöltő háromrészes szekrény, ovális tükrökkel már rég nem záródó ajtóin. A szoba túlsó végében, háttal egy ablaknak, amely homályos volt az elmúlt évek alatt reá rakódott koromtól, portól és esőcsikoktól, végre egy öregasszonyt pillantottam meg. Sárga ruha volt rajta, amely alól bokában megkötött pizsamanadrág szárai látszottak ki, lábán nehéz férficipő, felsőtestén pedig fonnyadt derekára spárgával kötött, özönvíz előtti kozsók, amelynek molyrágta bőrén itt is, ott is előbújt a szőr. Fején kendő volt, rajta valami ritka, de már kideríthetetlen fajtájú szőrmekucsmá, amely alól itt-ott ősz hajszálak szabadultak el. Egy teknő fölé hajolva mosott. Furcsa teknő volt, amelyet még sohasem láttam: kerek, mintha egy hordót fűrészelték volna el, s annak dongáiból készítették volna, vasabroncsokkal összefogva, a dongák azonban olyan pontosan illettek egymáshoz s olyan fehérek voltak a víztől és a lúgtól, hogy az egész — különösen abban az irreális és hozzá mégis annyira illő környezetben — inkább valamiféle nagy gonddal készített műtárgynak tűnt.

— Jó napot kívánok asszonyom — köszöntem, hangosabban a kelleténél, mert arra számítottam, hogy úgy sem hallja meg azt, amit mondok. — A könyvraktárat keresem . . .

— A könyvraktár itt van. — Hangja tompa volt, mintha csak magában beszélne és öreges is, de elárulta, hogy a hallásával nincs baj. Nehezen lélegzett, majdnem sípólva. És mintha csak elejét akarta volna venni csodálkozó kérdésnek, ráncos, lúgmarta kezével bizonytalan mozdulatot tett valahova, előre, vagy talán fölfelé.

Zavartan álltam, még mindig a kilincstre tett kézzel s nem tudtam, belépjek-e vagy elinduljak abba a meghatározatlan irányba, amerre az öregasszony mozdulata utalt.

— Valami könyveket jöttem átvenni — mondtam inkább mentegetőzősként. — Az adminisztrátort keresem — tettem hozzá. Az öregasszony bólintott, meglepődés és reménység nélkül, mintha ezzel engem is belefoglalt volna a maga életének kilátástalan világába.

— Üljön le — mondta, mintegy az én közléssel kapcsolatos véghatározatként s éppen ezért aggodalmat keltően. Mégis elhatároztam magam, eleresztettem a kilincset, amely már átmelegedett a tenyeremben, s valami szék után néztem, ahová leülhetnék. De azok egytől egyig tele voltak ruhával, újságokkal, kávécsészékkel, mosdótálakkal. Végül is az ágy szélét választottam, azt a sarkot, ahol a fal felé felgyúrt lepedő alól kilátszott egy ugyancsak fakult, barnás-sárgás árnyalatokban játszó gyapjúterítő, amely azonban így, színehagyottan is igen szép volt, különösen ebben az általános elagottságot árasztó környezetben. Leültem. Vártam. Az öregasszony többé rám sem nézett, hanem folytatta a mosást a már erősen szürke színű és láthatóan hideg vízben. Várakozás közben a falakat vettem szemügyre. Tele voltak mindenféle rációkba foglalt nagyméretű, retusált fényképekkel, sokszínű nyomatokkal; néhány rációba sok apró kép volt befoglalva s még több a nagy rációk sarkaiba tűzve. Aztán voltak ott gobelinek gyümölcskosarakkal, macskákkal, primitív festésű porcelántányérok, és mindezek között fára festett, fakó, de rendkívül szép ikon, amelyen apró, kivehetetlen, de éppen emiatt sejtelmesen szépnek tűnő jeleneteket ábrázoló négyszögek között egy bizánci szent fejét lehetett megkülönböztetni. A háttal mögötti falon, az ágy fölött két egyforma méretű és egyformán díszes rációba foglalt kép uralkodott, az egyik katonaruhás, kerek — talán első világháborús — tányérsapkát viselő, fiatal, de már jócskán testesedő férfi, kis bajusszal, amely éppúgy vallott egy kereskedőre, mint katonára, míg a másíkról egy inkább szép, de mindenestre határozott női arc nézett a szemlélőre magabiztosan, némi érzéki daccal, amittől szebbnek, érettebbnek és intelligensebbnek tűnt, mint amilyen a valóságban volt. A mosóteknő fölé hajoló öregasszony háta mögött a falon egy másik képen ugyanaz a nő volt látható, félig háttal a nézőnek, de ebben a pózban az előbbi benyomást, amelyet még határozottabbnak és majdnem gőgösnek tűnő profilja keltett, most enyhítette a tekintete, amelynek zavartságában betegség vagy emésztő vágy tükröződött. Így, amint féloldalt fordult, látható volt, hogy mellén jobb felől széles, csillogó szalag van átkötve, olyan, amelyet a királynők szoktak viselni, és ezzel, vagy talán most

jobban kihangsúlyozódó finom sasorra és ívelt szája miatt, az egész alak fejedelmi, majdnem lenyűgöző benyomást tett.

— Nem hiszem, hogy sikerülnie fog megtalálni az adminisztrátort — szólalt meg most újra az öregasszony, de csak egy pillanatra fordult felém, mintha tudta volna, hogy az arcképét nézem. Arca most is ugyanolyan volt: az alig feltűnő gög és az intelligens érzékiség, ami annak idején kiemelte őt a banális arcok sorából, most sem engedte elmerülni az öregség hullámaiban. — Nem hiszem, hogy megtalálja az adminisztrátort. Senkinek sem sikerült még megtalálnia őt — tette hozzá olyan természetességgel (az örültséget megmagyarázhatatlan módon teljesen ki kellett zárnom), hogy egyszerre hatalmába kerítette a titok bizonyossága — bár még nem a rémülete. — Nem tehet mást, mint hogy megvárja. Elég gyakran le szokott jönni.

Hogy milyen gyakran, azt nem mertem megkérdezni. Különbösen sem volt más választásom: várnom kellett. Az ablakon keresztül láttam, hogy a kocsí elment. A sofőr biztos kihasználta késlekedésemet és elment valami magánügyben, vagy egyszerűen itthagytott. Máskülönbösen elég jól éreztem magam ebben a szobában, a régmúltra emlékeztető dolgok között, csak az öregasszony nyugodt közömbössége kezdett izgatni. Keze olyan ráncos, olyan fehér volt a víztől s olyan görcsös és kidörzsölt a mosástól, hogy rosszullet környékezett, ha ránéztem, mintha már a látvány is elég lett volna ahhoz, hogy továbbbítsa nekem az oszlásnak induló hús fájdalmát.

— Segíthetek mosni, ameddig várok — mondtam akaratlanul, pedig egy másodperccel előbb még eszembe sem jutott volna felajánlani segítségemet. Különbösen már meg is bántam. Az öregasszony feleletre sem méltatott, s tovább lötybölt dagadt kezével a vízben, kissé sértődötten — vagy csak nekem tűnt úgy — mint aki nem akar észrevenni egy tapintatlanságot. Ültem hát tovább az ágy szélén, nagykabátban, bélelt bőrkesztyűbe bújtatott hideg kezem tehetetlenül hevert az ölemben és semmi kedvet sem éreztem ahhoz, hogy előhúzzam alagútjából s bedugjam a hideg, piszkos vízbe, az összevissza gubancolódott ruhák közé. De csodálatos módon újra hallottam saját hangomat, amely meggyőződés nélkül ismételte:

— Igazán tessék megengedni, hogy segítsék, sokkal fiatalabb vagyok és úgyis csak itt ülök hiába. Ki tudja, mikor jön az az adminisztrátor. — Mint egy idegent, hallgattam saját szavaimat és azon csodálkoztam, hogy milyen könnyedén tudomásul veszem a bizonytalan időre szóló várakozást.

— Hát igen, előfordulhat, hogy az adminisztrátor késik. — És az öregasszony, aki úgy látszott, végre elhatározta, hogy abbahagyja a mosást, pizsamája lelógó sarkába beletörölte a kezét és leült az egyik székek peremére, a jéghideg cserépkályha mellé.

— Dohányzik? — kérdezte és idenyújtotta a csomag Plugart, majd elgyötört kezétől rendkívül szokatlan, előkelő mozdulattal, választékos gonddal maga is rágyújtott. Mélyen leszívta a füstöt, s csak nagykesőre bocsátotta ki, amikor már nem is vártam, két kecses, szenvedélyes gomolyagban, amelyek még sokáig megtartották formájukat a szoba hideg levegőjében. — Nagyon jó cigaretta ez — mondta meggyőzően —, nem erős és tisztán növényi. — Az utolsó szó meglepően hangzott és sehogy sem illett a szövegösszefüggésbe. — Igen, az adminisztrátor lehet, hogy késik. Hány éves is maga? — Miért? akartam kérdezni, mintha a kérdésnek valami köze lett volna az adminisztrátor késéséhez. Aztán csak azt mondtam meg, hogy mennyi.

— Ó, hiszen maga sokkal fiatalabbnak látszik. Nem gondoltam volna többnek húszévesnél. Sokkal fiatalabbnak látszik — ismételte meg különös, éles tekintettel, amelyben volt valami örvendező szájalom is. — A maga korában igazán nem számít, ha késik az adminisztrátor.

Tehát nem csak én képelegtem. Egyáltalán nem. Maga az öregasszony hozta kapcsolatba az éveimet az adminisztrátor késésével, mintha nem is percekről vagy órákról, hanem sokkal hosszabb időről lett volna szó, amelynek már az én életemben is van jelentősége.

— Nem várhatok nagyon sokat — mondtam, hogy tisztázzam a dolgokat. — Különbösen is csak egy csomagot kell átvennem, amelyben a könyvtárunk részére különleges engedéllyel kiutalt könyvek vannak. Azt mondták, hogy készen állnak, becsomagolva, csak éppen alá kell írni értük. Nem értem, mi köze lehet ennek az én...

De még mielőtt befejezhettem volna a kérdést, a fejem fölött két-három jól ki-
vehető lépés hallatszott, amelyeknek mintha épp az lett volna a rendeltetésük, hogy
meghallják őket. Aztán valaki mondott is valamit odafent ünnepélyes hanghordo-
zással. A szavakat nagyon tisztán ejtette, de én, lehet, hogy a meglepetés, lehet, hogy
a majdhogynem rituális hanghordozás miatt semmit sem értettem belőle. Úgy repül-
tek el a fülem mellett, hogy egynek sem tudtam elkapni az értelmét, csak a kissé
éneklően ejtett o-hangok ragadtak meg bennem. Ránéztem az öregasszonyra. Meg-
nyugtatóan mosolygott.

— Ez az adminisztrátor. Amióta a felesége meghalt, gyakran beszél magában.
Unja magát egyedül. Ide is költözött épp fölem, ahol az üdvözlő beszédeket tartják.

— Tehát akkor nincs semmi baj. Csak azt tessék megmutatni, hogy jutok fel
oda, aztán ha megtalálom, átveszem a könyveket és megyek.

— Senkinek sem sikerült még eddig megtalálnia az adminisztrátort. El fog té-
vedni és nem talál ki a könyvek közül. Ott pusztul el az éhségtől és a hidegtől. Én
nem tudok segíteni magán, mert már rég nyugdíjban vagyok. Alig állok a lábamon,
nem tudom az utat sem és még nagyon sok — mosnivalóm is — jutott eszébe hirte-
len, azzal kapkodva visszafordult a teknőhöz s engem faképnél hagyott. Ugyanakkor
hosszan elnyúló nyikorgás hallatszott, a cserépkályha ajtaja magától kinyílt s kis
idő múlva a macskát láttam előbújni rajta — csak most vettem észre, hogy eltűnt
közben —, vedletten de kimérten, s ugyanazzal a gyanakvó rosszindulattal.

Ijedten rázkódtam össze. Kellemetlen érzés kerített hatalmába, valamiféle szo-
rongás, rémület, vagy talán csak utálat, nem egyedül a csámpás és gonosz állat, ha-
nem az egész környezet miatt, amelynek mintha a megtestesítője lett volna. Fizikai
rosszullét környékezett, hacsak ránéztem. Elfordultam hát az ablak felé s kővé
dermedtem attól, amit ott láttam. A piszkos ablakon túl egy csodálatos birsalmaliget
virított, szabálytalan aranygömbjein táncot járt a napsugár. Őszi kép volt ez is, de
napfényes és meleg őszi képe, amilyen nincs is a valóságban, mint ahogy nem létezett
maga a birsalmaliget sem. Akkor miféle csábító, titokzatos vagy félelmetes világba
nyílt az öregasszony szobájának ez az ablaka? Hiszen az imént körbejártam volt
az egész raktárépületet s tudtam, hogy odakint nincs más, csak a késő őszi félig
jéggé dermedt roskatag elhagyatottság. Honnan került akkor ide ez az aranylő gyü-
mölcös az alázat és beteljesülés örömeivel földig hajló ágakkal, a roskadásig meg-
rakott fák soraival? Még a föld is sárguló színben játszott s a félig hervadt fű és a
sötétlő, bőrszerű, bolyhosan csillogó levelek ruhájába volt öltözve. Az egész látvány-
ban volt valami elbűvölő és megnyugtató, valami szinte mágikusan, földöntúlian bol-
dogító, úgy, hogy hirtelen feltámadt vággyal, nem is kérdezve az öregasszonyt, az
ablakhoz szaladtam és megpróbáltam kitárni. Lázasan kerestem az ablakzárát,
amelynek megtalálásától, éreztem, egész sorsom függ. Ám az ablaknak furcsa módon
nem volt retesze s másképpen sem lehetett kinyitni. Egy lécek közé fogott ablakszem
volt az egész, a falba illesztve és bevakolva. Túlfelől pedig egyre ragyogott az almás-
kert, érintetlenül, sőt gúnyosan, tiltott, sőt talán nem is létező melegséggel, csillogó
és talán mérgező gyümölcszeivel.

Ez már több volt a soknál. Micsoda ostobaság! Engedtem, hogy hatalmába kerít-
sen ennek a szobának a gyanús levegője, a fejedelmi arcélű öregasszony képtelen
beszéde, holott nem kellett volna mást tennem, mint felmenni néhány lépcsőfokon,
ahol megtaláltam volna a keresett irodát s felmutatva közönséges delegációmát, egy-
szerűen eleget tettem volna megbízatásomnak. Felálltam hát és otthagytam a szobát,
az öregasszonnyal együtt, aki még a fejét sem mozdította. Csak a macska csúfon-
dáros és ugyanakkor szánakozó tekintete — honnan is támadt bennem ez a képtelen
benyomás? — kísért ki az ajtóig. Odakünt mintha már nem lett volna olyan hideg,
s a beszívott levegőt is kellemesen tisztának éreztem. Még egyszer körbejártam az
épületet, de az aranylő almáskertnek nyomát sem találtam. Benéztem az ablakon,
amely — milyen különös — mintha nyitható lett volna kívülről; az öregasszony és a
macska most is ugyanott volt. mintha kővé dermedt volna minden, amióta kiléptem
a szobából.